

Фотопортрет Наталени Королевої.
Оригінал зберігається в ЦДАВО, фонд 3914, опис 1, справа14, аркуш 59

АВТОБІОГРАФІЯ

I

Народилася я 3-го березня 1888-го року в Бургасі в Іспанії (Стара Кастилія). Мама моя померла п'ять годин по моєму народженні, так що бачила я тільки її портрет та малу мініатюру, яку батько завжди носив, навіть коли й оженився подруге, приблизно 12 чи 14 років по маминій смерті.

Мама моя була чисто іспанської крові. Звалася Марія-Клара Фернандес де Кордоба. Рід її споріднений зо св. Домініком.

Батько так був засмучений маминою смертю, що не хотів мене ані бачити. Тож перші чотири роки мого життя я провела у бабуні, матері мого батька, Теофілі Дунін-Борковської, родженої Довмонтovich. Була литвинка. Вона мене привезла (з мамкою іспанкою) на Волинь.

З матірнього боку я мала лише вуйка, маминого брата, іспанського священика, та тіточку, його сестру, Інес, яка ще була в кляшторному пансіонаті. Було їй всього 10 років, коли я народилась.

Не було мені ще й п'яти років, як умерла бабуня Теофіля. Вуйко Євгенію приїхав за мною і знов привіз мене до Іспанії. Але в себе залишити не міг. Він ніколи не мав жодної господині, ані жіночої прислуги, тому не було кому мене доглядати. Довго шукав пансіонату, який би

схотів мене прийняти. Ніхто не хотів, бо до пансіонатів приймали лише від 10 років.

Батько був невідомо де, — на Цейлоні, в Індії, в Єгипті. Бо був він членом французької Академії наук (ентомолог), і бував на наукових подорожах.

Нарешті, вуйко Євгенію знайшов десь у Піренеях кляштор, який мене прийняв з тим, аби я там виросла, а як буде мені 10 років, вступила б до їхньої школи.

Коли мені було 11 років, мене взяла до себе тіточка Інес, яка вийшла заміж. Але недовго жила. І знов я лишилась без жіночого впливу, лише з двома вуйками. Вуйко Євгенію мав бути одним з Ватиканських бібліотекарів (перфектно знав арабську мову). Вуйко Лоренсо, удівець по тіточці Інес, увесь занурився в студії старих анналів.

Училася я то в Іспанії, то у Франції, то в Римі. Тому знаю багато річей, яких жінки звичайно не знають (по освіті я археолог). Але не вмію шити, вишивати, в'язати... Варити навчилася, як вийшла заміж за В. Королева в Чехах. Навчила мене цього старенька сестра бехинського пароха, бо ми жили тоді в Бехині.

До Чехії я втрапила з моєю мачухою, другою дружиною мого батька, який також умер. Вона була чешка, але в Чехії ніколи не була, бо була з роду Отто з Лосів, що був страчений по Білогорській битві 1620 р. Від того часу галузь з того роду, з якого вона, — Людмила з Лосів, — походила, жили на еміграції в Парижі. Але не забували, що вони — чехи!

Вона навчила мене чеської мови, історії, літератури. По скінченні Першої світової війни р. 1919-го мачуха схотіла повернутися до вільної Чехії як репатріянтка.

Мене записала як «свою доньку». Вона дітей не мала і до мене ставилась, як до рідної.

Але по дорозі вона вмерла, і я мусила їхати до Чехії як репатріянтка. З двірця я поїхала до Міністерства і висвітлила, як зо мною стоїть справа. Мені дуже ласкаво відповіли, що «коли чешка була не рідна мати, то най і не рідна Чехія буде батьківщиною». І видали мені документа як чеській репатріянці. Дали мені і тимчасову працю в Міністерстві як перекладачці.

У Празі я познайомилась з доктором В. Королевим. Він умовив мене перейти за перекладачку до української Місії.

В. Королів почав учити мене «на українську письменницю». Мали ми і добрі, і тяжкі дні. Але більше біди. По-українськи я чимало написала й видрукувала.

Грудня 11-го 1941-го року В. Королів помер. І я лише за півроку довідалась, яка була причина його смерти. Грудня 9-го 1941-го року він поїхав до Праги. Чому? Не сказав мені. А я дуже не випитувала, бо знала, що він там має у друкарні книжки і ті листівки, що з них я Вам послала дві. Сказав тільки, що лишиться в Празі день чи два, бо був дуже побожний і хотів перед Різдвом сповідатися.

Повернувся 11-го грудня ввечері. І подзвонив. Я відчиняю. Сказав тільки: «Слава Ісусу Христу!» — і впав мертвий... Без агонії, без страждань... Тільки двічі затремтіли повіки...

Я побігла до сусідів, аби помогли перенести на ліжко. Сусід відійшов уже на працю. Тож прийшла сусідка та син сусідів Войтех, тоді ще студент. Він дуже любив мого дружину, а дружина — його, бо ми тут довго жили. Тепер буде 20 років, як я тут живу.

Войтех поміг перенести тіло на ліжко, а сам побіг по лікаря.

На другий день приїхали дві сестри монашки. Це лікар-росіянин телефонував сам до Праги, до церкви, що в Королів умер, і потрібно священика для похорону. Сестри заопікувалися похороном.

На Щедрий вечір до мене з'явилися німці з трусом. Нічого не знайшли, але ще були разів три чи чотири, доки переконались, що я нічого справді не маю і не знаю.

А за півроку зустрінула я в Празі скульптора чеха, нашого знайомого. Він мені розповів, що зустрів був мого дружину саме в день його смерти, — 11-го грудня 1941-го року. І здивувався, що той такий блідий і зворушений. На те дружина йому сказав, що його було викликано до гестапо. Воно його тепер пустило, але що він певний, що «за тиждень або два його заберуть до концентраку». Чому?

Нам давно не було з чого жити: з Подебрадської академії дружина відійшов за два чи три роки, там викладав, і «пенсій» жодних ми не мали, крім моєї як інвалідові, сестрі Червоного Хреста, за Першої світової війни, то дружина гадав, що він — академічний маляр і малював переважно на Закарпатті (доки було можна) в костелах та монастирях.

Там він дуже заприятелював з василіянами, особливо з ігуменом о. Мироном Колинцем. Цей о. Колинець і замовив був листівки, що я Вам з них дві послала. Але о. Колинця німці саме арештували (так і вмер в концентраку), а що він бував у нас, а мій дружина у нього, то певно тому й причепилися і до дружини...

Це все так вплинуло на мого дружину, д-ра В. Королева, що йому розірвалося серце, — не хотіло йти до німецьких концентраційних таборів...

Вибачте, що мій лист вийшов такий довгий.

Поручаюсь Вашим Святим Молитвам.

Наталена Королева.

П. С. Посилаю Вам свою фотографію. Зроблено її перед двома роками. Чорно одягнена ходжу завжди. А те, що бачите в мене на голові, це не жалоба, але «вдовиний убір», який носять вдови в Іспанії.

II

Моя літературна праця

Писати почала я давно, а перестала — з двадцять років тому. Писала спочатку у французькій пресі. Якусь мою археологічну працю видано було навіть по-російському («О мотиве плетенки в армянской орнаментике»). І думала я працювати у французькій літературі, до чого мене дуже намовляли приятелі мого батька: Анатоль Франс і Каміл Фламаріон, астроном. З української мови колись — не згадую року, бо дуже давно — зробила була я переклад на французьку, бо ніхто тоді не міг перечитати, що то за мова.

По-українському почала писати з року 1919-го, коли познайомилася, а потім і одружилася з доктором Королевим. Він умовив мене таки кинути французьку літературу, бо ж «у французів багато авторів, авторів оригінальних, а українська література — ще вбога»... Він навчив мене української літературної мови, навчив засобам, як писати.

І коли видавництва вимагали від мене, щоб я писала «про запорожців», «про Довбуша» або щоб я «віддзеркалювала біжуче життя», то покійний дружина мій казав мені: «Не слухай їх... І не читай критики на себе... Те, що ти можеш дати українській літературі свого, буде цінніше. Але це оцінено буде пізніше»... Бо мені все закидали, що я беру «далекі українцям теми» і «з чужого життя».

А я ж з фаху, як я писала Вам — археолог!

Я написала такі праці, і вони були видрукувані:

1. «Наслідування Христа» Томи Кемпійського, переклад з латини на українську мову. Жовква.

2. «Дорога досконалості» св. Терези Великої, переклад з іспанської.

3. «Во дні они», Львів, 1935 рік. Збірка оповідань з Євангелії, взяте часто з археологічного боку. Видала Бібліотека «Дзвонів» ч. 11.

4. «1313». Рік, якого Бертольд Шварц винайшов стрільний порох. Образи німецького середньовіччя. Життя лицарства, кляшторів, учених, простого люду, ремісників, вояків.

5. «Інакший світ». Збірка оповідань.

6. «Без коріння». Рік, що я перебула в київському «Інституті благородних дівиць», аби навчилась російської мови, — було це бажання моєї мачухи чешки.

7. «Предок». З родинних анналів. Як стрінулись у сарацинській неволі як бранці у XV ст. двоє моїх предків. З матірньої сторони дон Карлос Лацердо де Кастро, з батьківського — Адам Дунин-Борковський. Перша частина повісти — в Іспанії, друга — в неволі в сарацинів, третя — в Україні, на Волині.

8. «Сон Тіні». Історична повість з часів царя Адріана. Головна постать — Антіной, про якого я «відкрила» цікаві дані. А власне: що був це не улюбленець, але син Адріана і тайний християнин. Бо завжди носив медальку, на одній стороні якої було ягнятко, на другій — грецькі альфа й омега. Втопити його звеліла Августа Собіна, жінка Адріанова, яка хотіла бачити на троні свого улюбленця, — Люція Вера, бо дітей Адріан і Собіна не мали. У числі персонажів повісти є історична постать: довірений і улюблений Адріанів раб — джура Мостар, українець, бо «з Бористена походить». Друга постать — донька центуріона, також українка (історично), який привів Адріанові з українських степів улюбленого адріанового коня «Бористена». Адріан цьому коневі звелів поставити пам'ятника і склав вірша на його честь.

9. «Легенди старокиївські» — св. Ольга, св. Анастасія й ін., від скифів починаючи і до грецьких колоній на Криму.

10. «Легенди старокиївські», частина друга. У числі легенд — Фонтан Самсона в Києві, вулиця «Лакерди» (Лоцерда) і цікава деталь про походження Сен Жермана, славного алхіміка і чародія, — він був сином української селянки з Підкарпаття і графа Франца Ракоці.

11. «Останній бог». Це друга частина «Сна Тіні», бо Антіной був фактично останнім, кому римляни ставили храми і вівтарі. Ця моя праця ще не друкована, бо прийшла Друга світова війна, видавництво хотіло, щоб я писала «на політичні теми»... І я замовкла аж до цього часу...

12. «Стежками і шляхами життя». Мій життєпис у формі повісти. Ще не друковано. XXII розділи. Буде друкуватися у Франції.

13. «Мезу, жрець єгипетський». Мойсей як учень єгипетських храмів і кандидат на єгипетського жерця. Не друковано.

14. «Що є істина?» Повість на XIV розділів. Це оповідання про Пилата за історичними даними, що я колись збрала про нього в Таррагоні, бо він звідти був родом. Був там спочатку претором, а потім був там же претором його син — Кай Понтій Пилат. Ця праця буде друкуватися в Німеччині.

Дружина Пилата була чистокровна римлянка, а сам Пилат був родом з Таррагони в Іспанії. Тож він мені «земляк»! Не був Пилат ані жорстоким, ані лукавим, як це часто люблять висвітлювати в школах. Бо навіть найзліші Пилатові вороги, як, напр[иклад], Лектул, називають його в своїй приватній кореспонденції «справедливим Пилатом».

Що, узнавши Ісуса Христа невинним, він звелів Його бичувати, це був закон палестинський, який наказував: «по допиті збичувати обвинуваченого й ще раз допросити. Коли відповіді будуть однакові, значить — вони правдиві». Цей закон діяв у Палестині аж до XIII століття.

15. Життя Святої Великомучениці Варвари. Видав проф. І. Огієнко, Тарнів, 1922 р., 16 сторінок.

Поки що, мабуть, досить Вам про мої праці! Бо як розберете ці мої ієрогліфи, то, мабуть, заснете на 14 годин, як це було з Шамполліоном, першим французьким єгиптологом, якому першому пощастило прочитати єгипетське письмо...

Чому я так невиразно й нерозбірливо пишу? Мабуть тому, що замолоду багато писала по-арабському, бо добре знала цю мову. Нині забула її докладно... І пишу таки «не християнським письмом»... Тож вибачте мені!

В глибокій пошані.

Н. Королева

П. С. Забула ще згадати, що я співробітничала і в чеській мові, за першої Республіки, у різних чеських часописах.

СЕРЕД НАШИХ ПИСЬМЕННИЦЬ

Продовжуємо анкету. Над чим працюють письменниці? Які були спонуки до того? Що задумують нового? Все те цікаві ми знати.

Відповідь наспіла від Наталени Королевої. Саме тепер, коли вийшов її «Сон тіні», що його критика зустріла прихильно.

Даруйте, що нічого цікавого не зможу вам відповісти на ваші ласкаві запитання. Бо ж при нашому способі життя, влітку —

1. «Над чим можу працювати» — літературно, коли праці господарські не дають змоги тримати пера в руці. Однак цього літа моє писання дуже затяглося: треба було викінчити роман «Предок», що для нього довелося далеко пошукувати матеріалів. В перервах між працею в господарстві та в дні дощові — закінчую том творів св. Тереси Великої (переклад із старо-кастильської мови XVI століття).

2. «Що було спонукою до праці» другої, — про те сказано в праці першій. До першої ж, мабуть, «покликав голос крови», як це десь завважено в пресі. Бо ж неначе й справді якось незручно належати до роду, оплутаного мережею легенд, стежки й шляхи якого перейшли історією ріжних країн, й лишатись до нього байдужим. До того ж є трохи правди й в словах відомого «містика друїдської мудрости» — М. Магра, коли він каже: «Тільки двом річам віддаються люде з таким палким захопленням, що забувають про все інше на

світі: студіям релігій та генеалогії й геральдики, бо ж одно й друге губиться в безконечній даліні, майже там, де “всього початок”».

Тяжко відповісти без «многоглаголанія» на запит: **3. «Студії чи вражіння спонукують до праці?»** Загалом же, я тем не шукаю, може — навпаки — вони мене оплутують, як «прядиво Мадонни», зване в Україні «бабиним літом». І коли більше пасмо того «прядива», що вже не від сьогодні почало літати над головою, обвіється довкола думки, треба його розмотати на папері. Але не записувати в нотатник: що відразу не знайшло відповідної форми, те вже дефінітивно пропало. Студії?.. Видима річ, деталі треба перевірити, але ж навряд, чи може хтось писати про те, чого раніш не знав.

4. «Пляни на майбутнє?» Мої літературні завжди пов'язані із загально екзистенційними. Шукаємо спосіб залагодити останні так, щоб можна було здійснювати перші. Як знаєте, нині легше знайти працю, що робиться без думки й, навпаки, тяжко мати змогу для чинности духової. Особливо ж, коли не хочеш скеровувати пера в той бік, що міг би бути бажаним «панові шефові», видавцеві, редакторові чи комусь іншому, що бажає мати «крам, якому забезпечений відбут». Щодо мене, я воліла б писати в канцелярії, хоча з попереднього досвіду вважаю це за важне, як бути поденщицею на винницях.

Отож, коли й в цім році пощастить уникнути праці виключно для існування та можна буде забезпечити досить дорогу «бутафонію письменниці» — тепло в хаті, світло, ленти на машинку й таку їжу, що її приладження не триває довго, а ще й — найдорожчу річ — книжку,

яку мені персонально досить тяжко здобувати в порядку позики, бо потребую переважно літератури романської, то, може, з поміччю Божою, закінчу трилогію томом своїх «Спогадів сестри на полях крові», бо ж, як бачу, про війну переважно згадують чоловіки.

Про інші річі, що їх кортіло б написати, не можу згадувати, бо вигляди на здійснення тих мрій вельми маленькі. Головне ж, щоб була вислухана молитва, яку повторює один премилый брат василіянин, а за ним і ми: «Дай, Боже, витривати, не захворівши!»

ГРІХ

З пам'ятної книжки

— Ех ти, потворо! — вигукнув старий монастирський городник Жан-П'єр, вивернувши лопатою величезну ропуху з грядки.

Перелякана жаба плигнула. Плигнула незграбно, бо Жан-П'єрова лопата розрубала їй лапку. Далі жаба тихенько поповзла, силкуючись сховатися в бур'яні. Але ж, видимо, Жан-П'єрові того було мало, бо він ще раз замахнувся лопатою, щоб добити «потвору».

— Жан-П'єре, Жан-П'єре! — зненацька загукала на нього одна з чорниць. — Ідіть мерщій: вас кличе мати абатиса...

Городник обтрусив синю попередницю, скинув бриля й пошкандибав доріжкою. Жабі на цей раз було врятовано життя.

Біля неї спинилася молоденька чорниця. Вона недалеко полола грядку й бачила всю пригоду. Тихенько схилилася над пораненою жабою й злегенька доторкнулася до неї травинкою. Але ж ропуха була налякана й змучена: вона навіть не спробувала тікати. Тільки тяжко дихала й дивилася на чорницю круглими, безтямними очима...

Чорниці стало шкода знівеченого створіння. Особливо, коли вона помітила, що з перерубаної жабиної лапи капає кров. Її ніжне, чутливе серце не могло знести вигляду крові...

ЗМІСТ

АВТОБІОГРАФІЯ	5
СЕРЕД НАШИХ ПИСЬМЕННИЦЬ	14
ГРІХ. <i>З пам'ятної книжки</i>	17
ХРИСТІЯНИН. <i>З пам'ятної книжки</i>	26
ФАРАО ТУТ-АНХ-АМОН. <i>З приводу розкопання його могили в лютому 1923 р.</i>	37
ЛЮДСЬКИЙ ВІК. <i>Перська казка</i>	59
МАДЯРСЬКА КАЗКА. <i>З пам'ятної книжки</i>	63
ЩАСЛИВІ Й НЕЩАСЛИВІ ДНІ	72
ВІДГУКИ	76
АНАЇК. <i>З пам'ятної книжки</i>	86
САРАЦИНКА	99
ВІТРАЖ	139
ВЕЛИКОДНОЇ НОЧИ. <i>З серії «Вітражі»</i>	146
ГОНТА	150
КРІЛИК ТА ЗАЙЧИК. <i>Байка</i>	160

СВЯТ-ВЕЧІР	163
СХІДНЯ КАЗКА. З пам'ятної книжки	172
МАТІЯ БАГІСТІНІ. Згадка	188
ХЛІБ	193
Післямова	202
Примітки	218